

ĐẠI HỌC QUỐC GIA HÀ NỘI
TRƯỜNG ĐẠI HỌC KHOA HỌC XÃ HỘI VÀ NHÂN VĂN

VÕ NGỌC QUÂN

TƯ TƯỞNG TRIẾT HỌC GIÁO DỤC CỦA
J.J.ROUSSEAU

Chuyên ngành: CNDVBC&CNDVLS
Mã số: 9229001.01

TÓM TẮT LUẬN ÁN TIẾN SĨ TRIẾT HỌC

Hà Nội – 2022

Công trình được hoàn thành tại:

Trường đại học Khoa học Xã hội và Nhân văn - Đại học Quốc gia Hà
Nội

Người hướng dẫn khoa học: PGS.TS. Nguyễn Thị Thanh Huyền
PGS.TS. Nguyễn Quang Hưng

Phản biện 1: .....

Phản biện 2: .....

Phản biện 3: .....

Luận án sẽ được bảo vệ trước Hội đồng đánh giá luận án tiến sĩ họp
tại Trường Đại học Khoa học Xã hội Nhân văn – Đại học Quốc gia Hà Nội,
vào hồi   giờ   ngày   tháng   năm 2022

Có thể tìm hiểu luận án tại:

- Thư viện Quốc gia Việt Nam
- Trung tâm Thông tin - Thư viện, Đại học Quốc gia Hà Nội

MỞ ĐẦU

1. Tính cấp thiết của đề tài

Jean Jacques Rousseau (1712 – 1778), sinh tại Geneve, là nhà tư tưởng vĩ đại, nhà biện chứng lỗi lạc của triết học Khai sáng Pháp. Các tư tưởng của ông trở thành khẩu hiệu và phương châm hoạt động của giai cấp tư sản Pháp trong cách mạng (1789 – 1794). Những công trình của J.J.Rousseau về triết học, chính trị, văn học, nghệ thuật đã trở thành tài sản quý giá của nhân loại. Tuy nhiên, một trong những đóng góp quan trọng khác của J.J.Rousseau cho lịch sử tư tưởng nhân loại – đó là trong lĩnh vực tư tưởng triết học giáo dục, một trong những chủ đề căn bản trong các tác phẩm của ông, vẫn giữ được nhiều giá trị để lại cho các thế hệ sau.

Thứ nhất, việc nghiên cứu di sản tư tưởng vĩ đại của nhân loại, đặc biệt là tư tưởng triết học của thời đại Khai sáng Tây Âu thế kỷ XVIII, trong đó có triết học giáo dục là quan trọng và cần thiết. Bởi vì, các tư tưởng giáo dục và các nền giáo dục trên thế giới trong thế kỷ XXI này đã và đang chịu ảnh hưởng của các di sản đó. Việc nghiên cứu này, có ý nghĩa cả về lý luận và thực tiễn, giúp chúng ta hiểu rõ nền tảng của hệ thống giáo dục phương Tây, những ảnh hưởng của nó đến nhiều nước phương Đông, trong đó có Việt Nam.

Thứ hai, J.J.Rousseau xuất phát từ lý tưởng tự do, bình đẳng để đấu tranh cho sự phát triển xã hội và dành phần nhiều thời gian, sức lực của mình để viết các tác phẩm bênh vực quyền tự nhiên của con người, đặc biệt quyền tự do, bình đẳng. Với quan niệm về con người và giáo dục, J.J.Rousseau trở thành nhân tố tác động mạnh mẽ đến tư tưởng giáo dục của xã hội Pháp đương thời. Tư tưởng triết học giáo dục của ông trở thành phương tiện lý luận quan trọng hàng đầu với mong muốn cải biến xã hội hiện tồn thành xã hội tri thức có khả năng đưa loài người đạt tới xã hội thật sự nhân văn, thịnh vượng, hạnh phúc. Điểm độc đáo trong tư tưởng triết học

giáo dục J.J.Rousseau so với các nhà triết học Khai sáng Pháp khác là coi trọng việc đào tạo con người thuận theo tự nhiên để giải phóng cá nhân ra khỏi xiềng xích của văn minh, những cạm bẫy duy khoa học, duy kỹ thuật. Ông đề cao phương pháp giáo dục thực hành trải nghiệm bằng cảm nhận trực tiếp, lấy người học làm trung tâm nhằm đảm bảo sự tôn trọng quyền tự do, bình đẳng và các giá trị cơ bản của người học. Tư tưởng của ông về tự do, bình đẳng của người học như là tuyên ngôn giải phóng trẻ em. Phạm vi ảnh hưởng tư tưởng triết học giáo dục của ông không dừng lại ở nước Pháp, châu Âu, mà còn phổ biến ở nhiều nước khác trên thế giới. Tư tưởng triết học giáo dục của J.J.Rousseau có ý nghĩa trong việc luận giải các vấn đề giáo dục đương đại.

Thứ ba, trong những thập kỷ vừa qua, nền giáo dục Việt Nam đạt được những thành tựu không thể phủ nhận, đặc biệt nếu so sánh với xuất phát điểm của chúng ta, kể từ sau Cách mạng tháng Tám 1945. Tuy nhiên so với các nước khác trên thế giới, nền giáo dục Việt Nam hiện nay cũng đang bộc lộ nhiều vấn đề dù chúng ta đã thực hiện nhiều cuộc cải cách giáo dục. Giáo dục Việt Nam có một vị trí quá khiêm tốn về chất lượng đào tạo trong bảng xếp hạng quốc tế, chưa đáp ứng được nhiệm vụ đào tạo nguồn nhân lực chất lượng cao cho thị trường lao động trong nước và quốc tế. Nền giáo dục Việt Nam hiện nay vẫn còn một số vấn đề như: nội dung học dàn trải, phương pháp học thụ động, quá trình giáo dục chưa thực sự đặt người học làm trung tâm, tình trạng bạo lực học đường, v.v... Trong các văn kiện trình Đại hội XII, Đảng Cộng Sản Việt Nam nhấn mạnh sự quan tâm đặc biệt và làm rõ hơn lập trường, quan điểm, tính nhất quán về sự cần thiết phải “đổi mới căn bản, toàn diện giáo dục, đào tạo, nâng cao chất lượng nguồn nhân lực” [10, tr.109]. Để đổi mới căn bản, toàn diện giáo dục Việt Nam hiện nay, một trong những vấn đề then chốt cần đặc biệt quan tâm chính là vấn đề triết lý giáo dục nền tảng. Những kiến giải của J.J.Rousseau về bản tính tự nhiên

của con người, mục tiêu, đối tượng, nội dung và phương pháp giáo dục có không ít điểm còn giá trị trong quá trình xây dựng triết lý giáo dục Việt Nam hiện nay.

Thứ tư, trong bối cảnh giao lưu hội nhập tư tưởng và toàn cầu hóa mọi lĩnh vực trong đời sống xã hội hiện nay, trong điều kiện phát triển các thành tựu vĩ đại của công nghệ thông tin, đặc biệt internet với kho tư liệu khổng lồ trong các thư viện điện tử. Để xây dựng triết lý giáo dục của quốc gia, việc nghiên cứu kho tàng triết học giáo dục trên thế giới là điều cần thiết và có ý nghĩa quan trọng. Nhà triết học Khai sáng Pháp J.J.Rousseau có nhiều quan điểm giáo dục tiến bộ đã có ảnh hưởng lớn tới nhiều nhà giáo dục và thực tiễn giáo dục của nhiều quốc gia trên thế giới. Điều này không chỉ nhằm hiểu rõ nền tảng và cách thức tổ chức hoạt động giáo dục của các quốc gia phương Tây, mà còn nhằm kế thừa, phát triển các thành tựu của tư tưởng nhân loại và học hỏi kinh nghiệm trên thế giới đối với việc xây dựng triết lý giáo dục Việt Nam đáp ứng được nhu cầu phát triển và hội nhập quốc tế. Đặc biệt, chủ đề này càng trở nên cấp thiết và có ý nghĩa trong điều kiện hiện nay, khi vẫn tồn tại một số điểm gây tranh cãi về mục tiêu, đối tượng, nội dung và phương pháp giáo dục trong quá trình đổi mới căn bản, toàn diện giáo dục và đào tạo ở Việt Nam hiện nay.

Tuy nhiên, ở Việt Nam hiện nay, triết học giáo dục nói chung và triết học giáo dục của J.J.Rousseau nói riêng chưa được quan tâm nghiên cứu một cách có hệ thống và chưa được đánh giá ở mức xứng tầm. Vì vậy, việc nghiên cứu một cách chuyên sâu đề tài trên phương diện triết học giáo dục và những ý nghĩa của nó đối với giáo dục Việt Nam hiện nay trở nên thực sự cấp thiết. Từ tất cả những lý do trên và với lòng khâm phục nhà triết học Khai sáng Pháp danh tiếng trên diễn đàn học thuật thế giới, với khát khao mong muốn tìm hiểu cho rõ ngọn ngành những đóng góp và hạn chế trong di sản triết học giáo dục của J.J.Rousseau, tác giả quyết định chọn “**Tư tưởng**

triết học giáo dục của J.J.Rousseau” làm đề tài nghiên cứu cho Luận án Tiến sỹ chuyên ngành Triết học của mình.

2. Mục đích và nhiệm vụ nghiên cứu của luận án

- *Mục đích nghiên cứu của luận án:* Phân tích, làm rõ một cách có hệ thống những nội dung cơ bản trong tư tưởng triết học giáo dục của J.J.Rousseau, đánh giá những đóng góp, hạn chế, từ đó chỉ ra những gợi mở đối với giáo dục Việt Nam hiện nay.

- Nhằm đạt được mục đích đó, *Luận án tập trung giải quyết những nhiệm vụ sau:*

+ *Thứ nhất*, phân tích tổng quan tình hình nghiên cứu liên quan đến đề tài luận án.

+ *Thứ hai*, phân tích bối cảnh kinh tế, chính trị, xã hội, văn hoá, tôn giáo nước Pháp thế kỷ XVIII và những tiền đề lý luận cho sự ra đời tư tưởng triết học giáo dục của J.J.Rousseau.

+ *Thứ ba*, phân tích, làm rõ những nội dung cơ bản trong tư tưởng triết học giáo dục của J.J.Rousseau về mục tiêu, đối tượng, chủ thể, nội dung và phương pháp giáo dục đối với trẻ em.

+ *Thứ tư*, đưa ra đánh giá về những đóng góp, hạn chế trong tư tưởng triết học giáo dục của J.J.Rousseau và chỉ ra những gợi mở đối với nền giáo dục của Việt Nam hiện nay.

3. Cơ sở lý luận và phương pháp nghiên cứu của luận án

- *Cơ sở lý luận của luận án:* Luận án được thực hiện trên cơ sở lý luận của chủ nghĩa Mác – Lênin, tư tưởng Hồ Chí Minh về con người và giáo dục; các văn kiện, nghị quyết của Đảng Cộng sản Việt Nam về đổi mới giáo dục. Ngoài ra, luận án còn kế thừa những công trình nghiên cứu chuyên biệt thuộc lĩnh vực triết học và các khoa học lân cận như: giáo dục học, tâm lý học, v.v... có liên quan đến đề tài luận án.

- *Phương pháp nghiên cứu của luận án*: Luận án sử dụng các phương pháp nghiên cứu biện chứng duy vật trong nghiên cứu lịch sử tư tưởng, trong đó có vận dụng triệt để các phương pháp: phân tích và tổng hợp, quy nạp và diễn dịch, so sánh, khái quát hoá, thống nhất lịch sử - logic, phương pháp văn bản học, v.v...

4. Đối tượng và phạm vi nghiên cứu của luận án

- *Đối tượng nghiên cứu của luận án*: Luận án tập trung vào những nội dung cơ bản trong tư tưởng triết học giáo dục của J.J.Rousseau.

- *Phạm vi nghiên cứu của luận án*: Luận án tập trung khảo cứu, làm rõ những nội dung cơ bản trong tư tưởng triết học giáo dục đối với trẻ em của J.J.Rousseau chủ yếu trong tác phẩm *Émile hay là về giáo dục* và một số tác phẩm khác như: *Julie hay nàng Heloise mới*, *Bàn về kế ước xã hội*, *Những lời bộc bạch*.

5. Đóng góp mới của luận án

- Làm rõ sự tác động của bối cảnh cũng như những ảnh hưởng của tiền đề lý luận đến sự hình thành tư tưởng triết học giáo dục của J.J.Rousseau.

- Hệ thống hoá và phân tích, làm rõ những nội dung cơ bản trong tư tưởng triết học giáo dục của J.J.Rousseau.

- Đánh giá những đóng góp, hạn chế trong tư tưởng triết học giáo dục của J.J.Rousseau, từ đó chỉ ra những gợi mở đối với nền giáo dục Việt Nam hiện nay.

6. Ý nghĩa của luận án

- *Ý nghĩa lý luận của luận án*: Luận án góp phần nhận thức sâu sắc thêm tư tưởng triết học giáo dục của J.J.Rousseau, trên cơ sở đó, giúp người nghiên cứu và học tập có những đánh giá xác thực hơn về công lao của J.J.Rousseau đối với lịch sử tư tưởng giáo dục nhân loại.

- *Ý nghĩa thực tiễn của luận án*: Luận án góp phần làm phong phú thêm khối lượng những công trình nghiên cứu về tư tưởng triết học của J.J.Rousseau nói chung và tư tưởng giáo dục của ông nói riêng. Đồng thời, luận án có thể được dùng như một tài liệu tham khảo trong việc học tập và nghiên cứu triết học Khai sáng Pháp, cũng như khi nghiên cứu về tư tưởng triết học giáo dục của J.J.Rousseau.

7. Kết cấu của luận án

Phù hợp với mục đích và nhiệm vụ đã nêu trên, ngoài phần mở đầu, kết luận, danh mục các công trình của tác giả đã công bố có liên quan đến đề tài luận án và danh mục tài liệu tham khảo, luận án gồm 4 chương, 14 tiết.

CHƯƠNG 1. TỔNG QUAN TÌNH HÌNH NGHIÊN CỨU LIÊN QUAN ĐẾN ĐỀ TÀI TƯ TƯỞNG TRIẾT HỌC GIÁO DỤC CỦA J.J.ROUSSEAU

Xung quanh chủ đề giáo dục nói chung và tư tưởng triết học giáo dục của J.J.Rousseau nói riêng đã được nhiều nhà nghiên cứu quan tâm tìm hiểu theo các mức độ phạm vi khác nhau. Các công trình được tiếp cận, trình bày ở hình thức khác nhau như giáo trình, sách, bài báo, luận văn, luận án. Vì vậy, theo chúng tôi, để tổng quan tình hình nghiên cứu tư tưởng giáo dục của J.J.Rousseau từ góc độ triết học, việc khái quát thành các nhóm là cần thiết và có thể khái quát kết quả nghiên cứu của các tác giả ở một số nội dung cơ bản sau: 1, Các công trình nghiên cứu liên quan đến điều kiện và tiền đề cho sự ra đời tư tưởng triết học giáo dục J.J.Rousseau; 2, Các công trình nghiên cứu liên quan đến tư tưởng triết học giáo dục của J.J.Rousseau; 3, Các công trình nghiên cứu liên quan đến đánh giá tư tưởng triết học giáo dục của J.J.Rousseau.

Tiếp cận tổng quan tình hình nghiên cứu liên quan đến đề tài đi từ cái chung đến cái riêng, các công trình nghiên cứu trong nước và ngoài nước, trong đó có cập nhật những công trình khoa học được công bố mới gần đây. Nhìn chung, tư tưởng triết học giáo dục của J.J.Rousseau đã và đang được nhiều nhà khoa học tập trung nghiên cứu dưới các góc độ khác nhau.

Thứ nhất, các tác giả đã phân tích được những cơ sở hình thành và phát triển tư tưởng triết học giáo dục của J.J.Rousseau xuất phát từ cơ sở lý luận và cơ sở thực tiễn. Cơ sở lý luận: Tư tưởng triết học giáo dục của J.J.Rousseau là sự kế thừa quan điểm giáo dục của các vị tiền bối. Trong đó, phải kể đến tư tưởng giáo dục của Socrate, Plato, Comenxki, Locke. Ngoài ra, các yếu tố phẩm chất, đạo đức cá nhân của J.J.Rousseau cũng là những yếu tố quan trọng để hình thành tư tưởng triết học giáo dục của J.J.Rousseau. Cơ sở thực tiễn: xuất phát từ nhu cầu chung của nước Pháp thời bấy giờ, các quan điểm giáo dục cũ đã lạc hậu và kìm hãm sự phát triển của các nhân. Đứng trước nền giáo dục truyền thống, tất yếu phải xuất hiện những tư tưởng giáo dục mới để

giải quyết những vấn đề mà xã hội đặt ra. Đó là nguyên nhân hình thành tư tưởng triết học giáo dục của J.J.Rousseau.

Thứ hai, các tác giả đã phân tích khái quát về lịch sử tư tưởng giáo dục và tư tưởng triết học giáo dục của J.J.Rousseau. Mặc dù cách tiếp cận và nội dung nghiên cứu có thể khác nhau nhưng nhìn chung, các công trình nghiên cứu đều cho rằng, tư tưởng giáo dục xuất hiện khá sớm từ thời cổ đại. Điểm chung nhất của giáo dục là: tôn trọng, chấp nhận sự khác biệt; với mục tiêu là đào tạo con người. Đồng thời, giáo dục không chỉ là một lĩnh vực riêng biệt, mà nội hàm nó mở rộng, bao quát nhiều lĩnh vực của đời sống xã hội như: giáo dục đạo đức, giáo dục tôn giáo. Bên cạnh đó, các tác giả cũng đã khẳng định giáo dục là lĩnh vực quan trọng trong xã hội nhằm đào tạo và phát triển con người để phát triển đất nước.

Tư tưởng triết học giáo dục của J.J.Rousseau là sự kế thừa, phát triển tư tưởng giáo dục của nhân loại, sự kết tinh tinh hoa giáo dục từ cổ đại đến thời kỳ phục hưng trên tinh thần chủ nghĩa nhân văn. Tư tưởng triết học giáo dục của J.J.Rousseau đã làm phong phú thêm kho tàng lý luận tư tưởng giáo dục của nhân loại. Về đặc trưng và nội dung tư tưởng triết học giáo dục của J.J.Rousseau. Một số tác giả đã đi vào phân tích được một số khía cạnh khác nhau trong đặc trưng, nội hàm tư tưởng triết học giáo dục của J.J.Rousseau biểu hiện ở một số khía cạnh như: mục tiêu, đối tượng, nội dung và phương pháp giáo dục.

Thứ ba, một vài công trình cũng đã phân tích giá trị, hạn chế trong tư tưởng triết học giáo dục của J.J.Rousseau và bước đầu đề cập đến ý nghĩa của tư tưởng triết học giáo dục của J.J.Rousseau trong bối cảnh đổi mới giáo dục Việt Nam, hội nhập quốc tế hiện nay. Trong giai đoạn hiện nay, giáo dục Việt Nam có nhiều biến động, việc đổi mới giáo dục là một yêu cầu tất yếu trong bối cảnh toàn cầu hóa hiện nay, khi cuộc cách mạng khoa học công nghệ 4.0 đã và đang làm cho các quốc gia, dân tộc xích lại gần nhau, nhưng vẫn còn đó những khác biệt về thể chế chính trị, văn hóa, tôn giáo. Vì thế, việc nghiên cứu tư tưởng triết học giáo dục của J.J.Rousseau một cách bài bản, hệ thống cả về lý luận và thực tiễn là hết sức cần thiết, nhằm đưa ra được những giá trị đối

với giáo dục Việt Nam và quá trình hội nhập quốc tế hiện nay. Đó cũng là mục đích của tất cả các nhà khoa học khi nghiên cứu vấn đề này.

Với chủ trương đổi mới toàn diện của Đảng và Nhà nước đã tạo ra động lực mới cho việc nghiên cứu về Triết học phương Tây ngoài mácxít nói chung và triết học khai sáng Pháp ở Việt Nam nói riêng. Kết quả là sự hiểu biết về triết học phương Tây được nâng lên rõ rệt. Tuy nhiên, nghiên cứu triết học khai sáng Pháp hiện nay ở Việt Nam còn hạn chế, nghiên cứu triết học giáo dục của J.J.Rousseau – một biểu hiện đặc sắc của triết học khai sáng Pháp, đặc biệt nghiên cứu về nội dung có tính chuyên biệt, chuyên sâu về triết học giáo dục của J.J.Rousseau lại càng ít hơn. Theo lịch sử nghiên cứu nói trên, trong những công trình nghiên cứu của các nhà triết học và khoa học xã hội nhân văn về tư tưởng triết học giáo dục của J.J.Rousseau có nhiều lý giải khác nhau, tiếp cận từ các góc độ khác nhau; tuy vậy, căn cứ vào lịch sử nghiên cứu nói trên, đặc biệt là nghiên cứu trong nước, tôi nhận thấy rằng:

Một là, hiện nay ít có công trình khoa học nào đề cập đầy đủ về bối cảnh và tiền đề hình thành tư tưởng triết học giáo dục của J.J.Rousseau. Có một số bài viết, công trình đề cập tới cơ sở hình thành tư tưởng triết học giáo dục của J.J.Rousseau, tuy nhiên, phần lớn chỉ là những bài viết đơn lẻ, chưa có tính khái quát cao và đầy đủ hoặc là trình bày theo từng lát cắt, vấn đề riêng mà đề tài, bài viết đó đề cập. Nghiên cứu một cách đầy đủ về những tiền đề này sẽ cho ta thấy bối cảnh kinh tế, chính trị, xã hội cũng như việc kế thừa các quan điểm giáo dục của các vị tiền bối trong việc tư tưởng triết học giáo dục của J.J.Rousseau.

Hai là, việc nghiên cứu tư tưởng triết học của J.J.Rousseau chưa được đề cập một cách toàn diện. Hiện nay ít có công trình khoa học nào đề cập đầy đủ như một chỉnh thể về mục tiêu, đối tượng, nội dung và phương pháp giáo dục trong tư tưởng triết học giáo dục của J.J.Rousseau. Vấn đề đặt ra là trong phần lớn các công trình nghiên cứu đều tập trung nghiên cứu tư tưởng triết học giáo dục của J.J.Rousseau biểu hiện ở một vài khía cạnh chưa tổng hợp đầy đủ, cũng chưa có công trình chuyên biệt nào đề cập một cách có hệ thống tư tưởng giáo dục của J.J.Rousseau từ cách tiếp cận triết học. Nghiên cứu một cách đầy đủ về những khía cạnh này sẽ cho ta thấy một cái nhìn hệ

thống về tư tưởng triết học giáo dục của J.J.Rousseau. Với quá trình nghiên cứu về tư tưởng triết học giáo dục của J.J.Rousseau của các nhà nghiên cứu nói trên, tôi nhận thấy những vấn đề đặt ra mà luận án tiếp tục hướng tới giải quyết đó là đi sâu vào khảo cứu một cách chuyên biệt nội dung cốt lõi trong triết học giáo dục của J.J.Rousseau. Ngoài ra, cho đến nay, chưa có công trình luận án nào đề cập một cách trực tiếp, có hệ thống đến tư tưởng triết học giáo dục của J.J.Rousseau.

Ba là, còn ít công trình nghiên cứu giá trị và hạn chế trong tư tưởng triết học giáo dục của J.J.Rousseau và ý nghĩa đối với sự phát triển của giáo dục Việt Nam trong bối cảnh hiện nay. Một vài công trình bước đầu vạch ra được một vài giá trị, hoặc ý nghĩa tư tưởng triết học giáo dục của J.J.Rousseau khi nó được vận dụng và soi mình vào trong thực tiễn, chỉ ra được những nội dung phổ quát, cơ bản nhất trong tư tưởng triết học giáo dục của J.J.Rousseau cũng như phân tích những giá trị hiện thời của nó. Tác giả nhận thấy, tư tưởng triết học giáo dục của J.J.Rousseau có thể đưa ra những ý nghĩa cụ thể và rõ ràng hơn về mục tiêu, nội dung và phương pháp giáo dục đối với nền giáo dục Việt Nam.

CHƯƠNG 2. BỐI CẢNH VÀ NHỮNG TIỀN ĐỀ LÝ LUẬN CHO SỰ RA ĐỜI TU TƯỞNG TRIẾT HỌC GIÁO DỤC CỦA J.J.ROUSSEAU

Ph. Ăngghen viết rằng: “Tu duy lý luận của mọi thời đại, cũng có nghĩa là cả thời đại chúng ta, là một sản phẩm lịch sử mang những hình thức rất khác nhau trong những thời đại khác nhau và do đó có một nội dung rất khác nhau”. Do vậy, trước khi đi vào tìm hiểu tư tưởng triết học giáo dục của J.J.Rousseau, chúng ta không thể không khảo sát bối cảnh ra đời và cội nguồn sự xuất hiện của nó. Sự hình thành phát triển của một hệ tư tưởng bao giờ cũng được quy định bởi những điều kiện kinh tế, chính trị và xã hội của thời đại mà bản thân nhà tư tưởng đang sống cũng như dựa trên sự kế thừa tư tưởng của các bậc tiền bối. Tư tưởng triết học giáo dục của J.J.Rousseau không phải là trường hợp ngoại lệ

2.1. Bối cảnh nước Pháp thế kỷ XVIII

Bối cảnh ở Pháp thế kỷ XVIII có nhiều thay đổi và diễn biến phức tạp trên nhiều phương diện: kinh tế, chính trị, xã hội, văn hoá, tôn giáo. Thế kỷ XVII, XVIII được coi là thời đại của các cuộc cách mạng tư sản và sự xác lập chế độ tư bản. Về mặt thực tiễn, tiền đề kinh tế, chính trị, xã hội cho sự xuất hiện những chuyển biến cách mạng trong giai đoạn này được chuẩn bị từ thời Phục Hưng (từ nửa sau thế kỷ XIV đến nửa sau thế kỷ XVI), khi những mầm mống của phương thức sản xuất tư bản chủ nghĩa đã hình thành ngay trong chế độ xã hội cũ.

Về kinh tế: sản xuất nông nghiệp ở Pháp đã có sự thay đổi trong thế kỷ XVIII. Quan hệ sản xuất tư bản chủ nghĩa đã xâm nhập vào cuộc sống của con người. Pháp đẩy mạnh thêm sự phân hoá nông dân về giai cấp. Về chính trị: cuộc đấu tranh chính trị quan trọng nhất diễn ra giữa chính quyền dân chủ và tư sản áo dài. Từ năm 1750, mâu thuẫn giữa Pháp viện và chính quyền ngày càng trầm trọng. Về xã hội: thời kỳ này ý thức giai cấp của ngày càng bộc lộ rõ nét và nảy sinh nhiều mâu thuẫn. Điển hình là mâu thuẫn giữa tầng lớp tư sản với tầng lớp quý tộc và tầng lớp nông dân.

2.2. Tiền đề lý luận

Qua các thời kỳ lịch sử ở các nền văn hóa khác nhau, các tư tưởng, quan điểm giáo dục đã xuất hiện rất phong phú và đa dạng. Những vấn đề được các nhà triết học lớn của các thời đại quan tâm là bản chất của nhận thức, bản chất của tư duy, chân lý, đạo đức, tính thiện, cái đẹp. Đó là những vấn đề rất quan trọng ảnh hưởng đến việc xác định bản chất quá trình giáo dục, chức năng, nhiệm vụ, quy luật động lực, mục đích, nội dung, phương pháp, hình thức tổ chức giáo dục. Tư tưởng triết học giáo dục của J.J.Rousseau đã kế thừa quan điểm giáo dục của nhiều nhà tư tưởng trong lịch sử, trong đó phải kể đến Socrate, Plato, I.A.Comenxki, Locke và các nhà triết học Pháp khác.

2.3. J.J.Rousseau cuộc đời và tác phẩm

Cuộc đời của J.J.Rousseau ngay từ nhỏ đã gặp nhiều bất hạnh. Ông phải trải qua một tuổi trẻ phiêu bạt, mà những phút giây yên ổn, hạnh phúc là ngoại lệ. Làm đủ thứ việc (khoa học, xã hội, nghệ thuật), nhưng chủ yếu bằng nghề chép nhạc. Ông cũng có quan hệ với nhiều phụ nữ, cha của năm đứa con, đều gửi hết vào trại mồ côi. Việc làm này gây tổn hại lớn đến thanh danh “nhà giáo dục” của ông, nhất là từ sự công kích của Voltaire. Ông cũng tỏ ra rất đau khổ và nhiều lần biện bạch: cuộc sống quá bấp bênh, không có lối thoát, khó có điều kiện nuôi dạy con cái đàng hoàng. Ông cũng từng phải trốn lệnh truy nã vì xuất bản một số cuốn sách đi ngược với tinh thần của chế độ lúc bấy giờ. Tuy nhiên, chính cuộc đời đầy sóng gió đã giúp cho J.J.Rousseau có cái nhìn sâu sắc về các vấn đề trong cuộc sống để giúp ông có nhiều sáng tạo trong sự nghiệp của mình.

TIÊU KẾT CHƯƠNG 2

Trong chương này, chúng tôi làm rõ những điều kiện và tiền đề cho sự ra đời tư tưởng triết học của J.J.Rousseau, cũng như những sự kiện chính trong cuộc đời và các tác phẩm của ông. Qua đó nhận thấy rằng, tư tưởng triết học giáo dục của J.J.Rousseau là con đẻ của thời đại, nó không chỉ là sự kết nối từ quá khứ đến tương lai, mà còn là sự phản tư từ hiện tại.

Nói chung, tư tưởng triết học giáo dục của J.J.Rousseau ra đời trong bối cảnh

kinh tế, chính trị, xã hội và chính những mâu thuẫn giữa các tầng lớp tư sản với tầng lớp nông dân và tầng lớp quý tộc, cũng như mâu thuẫn giữa tôn giáo và khoa học ở Pháp thế kỷ XVIII đã thúc đẩy các trí thức, trong đó có J.J.Rousseau tìm lý luận mới để giải phóng con người. Tuy nhiên, tư tưởng triết học giáo dục của ông chịu sự tác động từ những tư tưởng giáo dục của các triết gia tiền bối đi trước như: quan điểm về giáo dục đức hạnh của Socrate đến những quan niệm về giáo dục thân thể và tâm hồn Plato và quan coi con người là bộ phận của tự nhiên theo Comenxi đến quan niệm giáo dục khai phóng của Locke...v.v, cũng như các nhà triết học Khai sáng Pháp đã ảnh hưởng lớn tới tư tưởng của J.J.Rousseau về mục tiêu, đối tượng, nội dung và phương pháp giáo dục. Song chủ trương giáo dục của ông vẫn có nhiều điểm mới lạ và tiến bộ so với đương thời. Có thể nói rằng, với tư cách là một nhà triết học luận bàn về giáo dục, tư tưởng triết học giáo dục của J.J.Rousseau chịu sự chi phối bởi một thế giới quan được hình thành từ chính những đắng cay mà ông đã nếm trải trong cuộc đời gian truân của mình. Nghiên cứu con người, cuộc đời và sự nghiệp của J.J.Rousseau, ta thấy ông thật là vĩ đại. Một nhà triết học tiên phong của phong trào Khai sáng Pháp, J.J.Rousseau góp phần cùng với các nhà triết học khai sáng đã soạn thảo ra những triết lý về giải phóng con người, vì con người, đặc biệt là lý luận độc đáo của ông về vai trò giáo dục đối với trẻ em nhằm xây dựng nên mẫu người công dân cho một xã hội dân chủ lý tưởng mà ông đã kiến tạo.

CHƯƠNG 3. NHỮNG NỘI DUNG CƠ BẢN TRONG TƯ TƯỞNG TRIẾT HỌC GIÁO DỤC CỦA J.J.ROUSSEAU

Việc sử dụng các phương pháp triết học để xem xét các vấn đề giáo dục đã có ít ra từ thời cổ đại, nhưng lĩnh vực nghiên cứu này chỉ bắt đầu được công nhận như một tiểu ngành học chính thức vào thế kỷ XIX. Mặc dù triết học giáo dục thường có vẻ thiếu sự cố kết vốn có trong những lĩnh vực triết học khác, nó thường, và có lẽ do vậy, cởi mở hơn đối với những cách tiếp cận mới. Tác giả William.K.Frankane từ Đại học Michigan (Mỹ) cho rằng: “Triết học giáo dục là một lĩnh vực triết học ứng dụng vào những hoàn cảnh cụ thể, nghiên cứu về các mục tiêu, hình thức, phương pháp, nội dung, chương trình và kết quả của giáo dục với tư cách là một quá trình và với tư cách một ngành học”. Về cơ bản, đây là một bộ môn triết học, nó tra hỏi những khái niệm và những vấn đề cơ bản, có tính nguyên tắc của giáo dục, tức tra hỏi về tiến trình giáo dục lẫn về ngành giáo dục. Những đánh giá ấy thường vượt ra khỏi phạm vi khoa học đơn thuần, nhưng rất cần thiết cho việc lấy quyết định (chẳng hạn, về mục tiêu của giáo dục đối với cá nhân và xã hội, v.v...). Như vậy, tư tưởng triết học giáo dục chính là những ý tưởng, quan điểm để định hướng, phân tích, đánh giá về triết học giáo dục. Trên thế giới, đứng trên những lập trường khác nhau nên sẽ có nhiều các tư tưởng triết học giáo dục khác nhau như: giáo dục khai minh, giáo dục duy thiên, giáo dục hiện sinh, giáo dục thực dụng, giáo dục hậu hiện đại, v.v... Tuy nhiên, chủ trương khai minh có mặt trong cả các tư tưởng triết học giáo dục khác, điều này không phải ngẫu nhiên. Trong ý nghĩa cơ bản, triết học là khai minh. Vì thế, khai minh không chỉ là danh hiệu riêng của một thời đại (thế kỷ XVII, XVIII ở Châu Âu), mà còn được hiểu theo nghĩa rộng như là tâm thế, ý hướng và hành động của con người. Giáo dục khai minh phát triển rực rỡ vào thế kỷ XVIII và lưu lại dấu ấn lâu dài đến tận ngày nay. Theo đúng như tên gọi – giáo dục khai minh, các triết gia của phong trào này, trong đó có J.J.Rousseau đặc biệt quan tâm đến giáo dục - lĩnh vực được coi có tầm ảnh hưởng quan trọng và trực tiếp đến việc truyền bá tri thức. Tư tưởng triết học giáo dục của J.J.Rousseau chính là tư

tưởng giáo dục trong thời đại của ông, thời đại của triết học khai minh. Điểm độc đáo trong tư tưởng triết học giáo dục của ông chính là triết lý phân khai sáng, đưa ra những quan điểm đi ngược lại quan điểm duy lý, duy khoa học và chỉ ra những mặt trái của văn minh và khoa học kỹ thuật. Vì vậy, tư tưởng triết học giáo dục của J.J.Rousseau coi trọng những giá trị thuần khiết của tự nhiên và đặc biệt đề cao thực hành, trải nghiệm bằng cảm nhận trực tiếp trong giáo dục. Nghiên cứu tư tưởng triết học giáo dục của J.J.Rousseau qua nhãn quan triết học và phương pháp của triết học, triết học giáo dục của J.J.Rousseau chú trọng giải quyết những nội dung cơ bản sau:

3.1. Quan niệm về con người – cơ sở và xuất phát điểm cho tư tưởng triết học giáo dục của J.J.Rousseau

J.J.Rousseau coi lịch sử của nhân loại là kết quả hoạt động của con người chứ không phải do bàn tay xếp đặt của Thượng đế. Nghiên cứu con người và quá trình phát triển của xã hội từ trước tới giờ, ông khẳng định bản chất của con người là tự do. Khát vọng tự do của con người luôn bị kìm hãm “Con người sinh ra vốn tự do nhưng rồi đâu đâu con người cũng sống trong xiềng xích”. Ông hiểu rằng, những nghịch lý trên đây hoàn toàn không phải ngẫu nhiên do ý muốn chủ quan tùy tiện của con người, mà có nguyên nhân hoàn toàn khách quan, trong chính bản thân quá trình phát triển của xã hội. Quá trình phát triển của lịch sử, theo ông là sự chuyển tiếp của xã hội từ trạng thái này sang trạng thái khác, đồng thời cũng là quá trình liên tiếp diễn ra sự phủ định của xã hội sau đối với xã hội trước. Con người ở trạng thái tự nhiên được tự do và bình đẳng về quyền lợi, nhưng sở hữu tư nhân xuất hiện, con người không còn được tự do bình đẳng như thời nguyên thủy. Con người phải bước sang xã hội công dân, nơi Khế ước xã hội sẽ mang lại quyền tự do bình đẳng cho mọi người. Tuy nhiên, lực lượng sản xuất, khoa học công nghệ càng phát triển, có xu hướng tách biệt con người khỏi những khuynh hướng phát triển tự nhiên của họ và sinh ra nhiều vấn đề bất cập. Vì vậy, J.J.Rousseau muốn chỉ dẫn cho con người vượt qua những đau khổ, bất hạnh do văn minh mang lại bằng con đường giáo dục tự nhiên.

3.2. Mục tiêu giáo dục trẻ em

Thứ nhất, mục tiêu giáo dục của J.J.Rousseau là giáo dục theo khuynh hướng phát triển tự nhiên của trẻ (thuận theo tự nhiên).

Thứ hai, mục tiêu giáo dục của J.J.Rousseau là hướng tới sự phát triển cá nhân.

Thứ ba, mục tiêu giáo dục không phải là dạy cho trẻ em kiến thức mà dạy cho trẻ biết làm thế nào để có kiến thức.

Thứ tư, mục tiêu giáo dục là dạy đứa trẻ làm người tự do chứ không đào tạo đứa trẻ thành ông này bà nọ trong xã hội.

Thứ năm, mục tiêu giáo dục con người đmar bảo được hạnh phúc thực tại.

3.3. Đối tượng và chủ thể giáo dục trẻ em

J.J.Rousseau đã phê phán nền giáo dục cổ truyền. *Đối tượng* và *chủ thể* giáo dục ông bàn đến là trẻ em từ khi chào đời đến hai mươi lăm tuổi “sự giáo dục bắt đầu từ khi anh ta ra đời; trước khi nói, trước khi nghe thấy, con người đã học tập rồi”. Theo J.J.Rousseau, ngay từ khi còn nhỏ, trẻ em thật sự cần thiết phải được giáo dục, bởi vì “Người ta uốn nắn cây nhờ vun trồng và đào luyện con người nhờ giáo dục. Nếu con người sinh ra vốn cao lớn mạnh mẽ, thì tầm vóc và sức mạnh của anh ta sẽ vô dụng đối với anh cho đến khi nào anh học được cách sử dụng chúng”. Việc giáo dục trẻ ngay từ khi còn nhỏ sẽ định hình nên con người của trẻ sau này. Cha, mẹ, người thầy sẽ là người hướng dẫn và khai mở những khả năng tiềm ẩn của trẻ em. Sau tuổi hai mươi lăm, trẻ đã trưởng thành và bắt đầu có thể tự suy nghĩ và lựa chọn các thiên hướng phù hợp với chính mình, nên giáo dục sau tuổi hai mươi lăm sẽ không phù hợp, giống như cái cây đã trưởng thành, rất khó để uốn nắn.

3.4. Nội dung giáo dục trẻ em

- Giáo dục thể chất
- Giáo dục trí năng qua việc học tập các môn khoa học
- Giáo dục đạo đức

3.5. Phương pháp giáo dục trẻ em

- Phương pháp giáo dục tự nhiên
- Phương pháp giáo dục bằng thực, hành trải nghiệm trực tiếp
- Phương pháp giáo dục lấy người học làm trung

TIÊU KẾT CHƯƠNG 3

Nội dung tư tưởng triết học giáo dục của J.J.Rousseau được thể hiện chủ yếu trong tác phẩm *Emily hay là về giáo dục* (Emile, or on education) và được thể hiện rải rác trong ba tác phẩm: *Julie hay nàng Heloise mới* (Julie, or the new Heloise), *Những lời bộc bạch* (The confessions), *Bàn về khế ước xã hội* (The social contract).

Chính từ những trải nghiệm của bản thân, từ sự phê phán gay gắt lối giáo dục đương thời; J.J.Rousseau đã thiết lập một nền giáo dục được định hướng theo bản tính tự nhiên của con người. Ở đó, quá trình giáo dục diễn ra cùng với sự phát triển tự nhiên và tự do của người học. Một nền giáo dục định hướng theo bản tính tự nhiên của con người tuyệt nhiên không phải được hiểu như là một tiến trình tự nhiên thuần túy, như thể chỉ phó mặc học trò với tiến trình trưởng thành tự nhiên của họ. Tiến trình tự nhiên đòi hỏi giáo dục phải lưu ý đến: sự tương ứng giữa một bên là các nhu cầu với bên kia là các sức mạnh và năng lực của bản thân đứa trẻ.

Tư tưởng triết học giáo dục của J.J.Rousseau được xây dựng trên nền tảng những quan điểm cơ bản của ông về con người, bản chất con người, đặc biệt là quyền tự nhiên của con người. Trên nền tảng triết lý giáo dục tự nhiên, J.J.Rousseau đã nhấn mạnh vào đối tượng giáo dục chính là trẻ em, những người ngay từ nhỏ cần được rèn luyện, uốn nắn để trưởng thành những công dân có ích cho xã hội. Từ chính đối tượng là giáo dục trẻ em, J.J.Rousseau đã đưa ra mục tiêu giáo dục vì chính đứa trẻ để được phát triển theo khuynh hướng tự nhiên của chúng và hướng trẻ đến sự phát triển cá nhân. Mục tiêu cuối cùng của giáo dục phải hướng trẻ đến cuộc sống tự chủ và hạnh phúc. J.J.Rousseau cũng đã đề ra những nội dung của giáo dục về giáo dục thể chất, giáo dục trí lực và giáo dục đạo đức một cách phổ quát trên cơ sở tôn trọng bản tính tự nhiên của con người. Song, tùy theo lứa tuổi mà nội dung giáo dục sẽ nặng về một mặt nội dung nhất định nào đó. Ba nội dung giáo dục đức – trí – thể không phải được giáo dục tách biệt nhau mà luôn bổ sung cho nhau để hướng đến việc giáo dục trẻ một cách đầy đủ và toàn diện.

Cùng với nội dung, tác giả đã đặt ra nhiều phương pháp giáo dục khác nhau trong quá trình giáo dục để giúp trẻ có thể thu nạp kiến thức hiệu quả. J.J.Rousseau đã phê phán các phương pháp giáo dục trẻ dựa trên nguyên tắc quyền lực, bắt ý chí, nguyện vọng của trẻ phải phụ thuộc vào ý chí, nguyện vọng của người có quyền lực cao hơn. Đồng thời ông cũng lên án lối giáo dục theo sách vở, học thuộc; thay vào đó hãy trao cho trẻ một công việc tay chân nào đó. Theo ông, phương pháp dạy học phải tạo hứng thú cho trẻ, phải làm cho trẻ được trải nghiệm các kiến thức bằng những trải nghiệm thông qua những cảm nhận trực tiếp về con người và sự vật. Trên cơ sở tư tưởng giáo dục tự nhiên - tự do, J.J.Rousseau coi trọng việc phát triển sự tự hoạt động, quan sát, thực nghiệm và rút ra kinh nghiệm của trẻ thông qua các phương pháp giáo dục tự nhiên, phương pháp giáo dục bằng hành, trải nghiệm trực tiếp, phương pháp giáo dục lấy người học làm trung tâm. Tư tưởng triết học giáo dục của J.J.Rousseau về mục tiêu, đối tượng, nội dung và phương pháp giáo dục đã để lại nhiều giá trị cho nhân loại, trong đó có những quan điểm mà chúng ta có thể chọn lọc và học hỏi, phù hợp với bối cảnh của giáo dục Việt Nam hiện nay.

CHƯƠNG 4. ĐÁNH GIÁ VỀ TƯ TƯỞNG TRIẾT HỌC GIÁO DỤC CỦA J.J.ROUSSEAU VÀ MỘT SỐ GỢI MỞ ĐỐI VỚI GIÁO DỤC VIỆT NAM HIỆN NAY

4.1. Đánh giá về tư tưởng triết học giáo dục của J.J.Rousseau

- Những đóng góp

Thứ nhất, về đối tượng giáo dục, J.J.Rousseau tiếp tục chỉ rõ đối tượng giáo dục là trẻ em.

Thứ hai, mục tiêu giáo dục hướng tới sự phát triển cá nhân, giáo dục theo khuynh hướng phát triển tự nhiên của trẻ.

Thứ ba, nội dung giáo dục của J.J.Rousseau so với các vị tiền bối mang toàn diện và phổ quát hơn.

Thứ tư, phương pháp giáo dục đã trình bày quan điểm mới về phát huy quyền tự do, sáng tạo của người học.

- Một số hạn chế

Một là, tư tưởng giáo dục của J.J.Rousseau thiên về tự nhiên, dễ biến bản tính tự nhiên thành cái gì khá mơ hồ huyền hoặc.

Hai là, J.J.Rousseau đã có hạn chế trong việc thiết lập nền giáo dục phòng vệ.

Ba là, J.J.Rousseau đã có tư tưởng lạc hậu đối với vấn đề giáo dục phụ nữ.

Bốn là, việc phân chia các giai đoạn trong giáo dục chưa thực sự khoa học.

4.2. Một số gợi mở đối với giáo dục Việt Nam hiện nay

4.2.1. Khái quát một số vấn đề của giáo dục Việt Nam hiện nay

Sau những lần cải cách giáo dục trước đây, ngành giáo dục Việt Nam đã đạt được một số kết quả bước đầu quan trọng, có sự chuyển biến rõ nét trong nhận thức của các cấp, các ngành và toàn xã hội về vai trò, tầm quan trọng của đổi mới giáo dục đào tạo đối với sự phát triển kinh tế - xã hội của đất nước. Tuy nhiên, bên cạnh đó vẫn còn những khó khăn, tồn tại cần khắc phục mà trong văn kiện và nghị quyết của đảng đã đề ra. Tựu chung lại, giáo dục Việt Nam đang có một vấn đề cơ bản như sau:

+ Đào tạo bất cập về số lượng và cơ cấu, một bộ phận chưa theo kịp yêu cầu đổi mới và phát triển giáo dục, thiếu tâm huyết, thậm chí vi phạm đạo đức nghề nghiệp.

+ Việc xây dựng nội dung, chương trình và phương pháp giáo dục ở nước ta còn nhiều hạn chế.

+ Ở Việt Nam chưa thực sự có triết lý giáo dục để là kim chỉ nam trong việc đổi mới căn bản toàn diện giáo dục.

4.2.2. Từ tư tưởng giáo dục tiến bộ của J.J.Rousseau đến một số gợi mở đối với giáo dục Việt nam hiện nay

Đảng và Nhà nước ta đã nhận thấy sự cần thiết phải đổi mới căn bản nền giáo dục Việt Nam hiện nay. Nhiều đề án dự thảo đổi mới giáo dục đã được đưa ra. Tuy nhiên, vấn đề mà các cuộc cải cách giáo dục trước đây và các đề án đổi mới căn bản nền giáo dục Việt Nam mới chỉ dừng lại ở sự thay đổi phần ngọn của cây đại thụ giáo dục, chưa động chạm đến phần gốc rễ của nó là ở chỗ: Chúng ta chưa kiên quyết thay đổi triết lý giáo dục hiện có và vận dụng các mặt tích cực của triết lý giáo dục đã được vận dụng thành công ở những nước phương Tây có nền giáo dục tiên tiến trên thế giới, đặc biệt là quan điểm giáo dục tự nhiên, lấy người học làm trung tâm hiệu quả của J.J.Rousseau. Những nhân vật được ghi nhận trong lịch sử tư tưởng nhân loại như những nhà cải cách giáo dục, lại là những người đặt lại nền tảng tư tưởng cho giáo dục. Họ giúp chi ra bản chất thực sự của một nền giáo dục vì con người. Những giá trị nào của con người cần được tôn vinh, chính là giá trị mà giáo dục cần theo đuổi. Theo đó, sẽ có những cách thức để nuôi dưỡng những thế hệ làm nên sự tiến bộ xã hội. Tìm hiểu những giá trị trong tư tưởng triết học giáo dục của J.J.Rousseau sẽ phần nào làm sáng tỏ hướng giải quyết cho những vấn đề của giáo dục Việt Nam hiện nay.

+ Về đối tượng và mục tiêu giáo dục

+ Về nội dung giáo dục

+ Về phương pháp giáo dục

+ Về triết lý giáo dục

TIỂU KẾT CHƯƠNG 4

Chúng ta có thể theo dõi từng bước một sự mạnh mẽ và tiến triển tư tưởng triết học giáo dục của J.J.Rousseau, do đó, chúng ta nhận định những suy tư bác học của

ông. Chúng ta đã biết phương pháp nhận định và phân tích, suy diễn và tổng hợp để đi đến những kết luận vô tư, thành thực, xác thực và đúng mức.

J.J.Rousseau đã có hạn chế về quan điểm thiết lập một nền giáo dục phòng vệ cho trẻ cũng như quan điểm giáo dục phụ nữ vì bị giới hạn bởi trình độ kiến thức của thời đại, thì tư tưởng triết học giáo dục của J.J.Rousseau đã mang lại nhiều giá trị tích cực cho xã hội đương thời. Trên thế giới, triết lý giáo dục tự nhiên, lấy người học làm trung tâm của ông đã ảnh hưởng đến nhiều nền giáo dục trên thế giới như Nhật Bản, Trung Quốc, Mỹ...v.v. Ngoài ra, nhiều nhà giáo dục cũng đã kế thừa tư tưởng triết học giáo dục của J.J.Rousseau như Kant, Friedrich Foebell, Jond Dewey, v.v... Chúng tôi thiết nghĩ, nếu chúng ta muốn tìm một thí dụ ý nghĩa về triết học giáo dục của J.J.Rousseau thì chúng tôi có thể thấy trong các tác phẩm của ông một khuôn mẫu độc đáo. Ngày nay tư tưởng giáo dục của ông đã phổ biến, ảnh hưởng của J.J.Rousseau đã lan đến nhiều nền giáo dục trên thế giới, người ta chấp nhận những giá trị và hạn chế trong tư tưởng giáo dục của ông.

Những giá trị trong tư tưởng giáo dục của J.J.Rousseau về mục tiêu, đối tượng, nội dung và phương pháp giáo dục đã ảnh hưởng đến nhiều nước trong đó có Việt Nam. Tuy nhiên, ở Việt Nam, cho đến nay, việc vận dụng tư tưởng giáo dục của J.J.Rousseau còn chưa nhiều, đặc biệt là về mục tiêu, nội dung cũng như phương pháp dạy học. Thiết nghĩ, chúng ta cần có sự nhìn nhận đúng đắn về tư tưởng triết học giáo dục của J.J.Rousseau, từ đó, kế thừa và chất lọc những giá trị phù hợp với văn hóa và nền giáo dục Việt Nam để ứng dụng trong sự nghiệp đổi mới và phát triển đất nước hiện nay.

KẾT LUẬN

J.J. Rousseau - nhà triết học, giáo dục học tiêu biểu của phong trào Khai sáng Pháp - người đã đưa nền giáo dục nhân bản, nhân văn bắt nguồn từ thời cổ đại lên tới đỉnh cao vào thế kỷ XVIII. Tinh hoa tư tưởng giáo dục của ông thể hiện ở triết lý phân khai sáng, chống lại những ảnh hưởng tiêu cực từ chủ nghĩa duy lý, duy khoa học. J.J.Rousseau xuất phát từ con người tự nhiên vươn tới mục tiêu đào tạo ra con người xã hội, con người công dân - con người yêu nhân loại và công lý. Tư tưởng giáo dục mang đậm tính nhân văn của ông thể hiện, giáo dục không với mục tiêu dành riêng cho một đối tượng nào trong xã hội, và giáo dục cũng không để đảm nhiệm một nhiệm vụ cụ thể nào, không quan chức, cũng không người lính hay thầy tu, mục tiêu giáo dục là để làm người. Mọi người đều cần được giáo dục và giáo dục cũng dành cho tất cả mọi người.

Trong quá trình hội nhập quốc tế và tiếp biến văn hoá, đường lối đổi mới của Đảng khởi xướng và lãnh đạo đem lại một luồng sinh khí mới, cho phép chúng ta đối diện trực tiếp với nhiều khuynh hướng triết học phương Tây. Trên cơ sở đó, chúng ta có thể tiếp biến nhằm không những tiếp thu được những tinh lực quý giá, khắc phục những hạn chế, tác động trái chiều vào tiến trình lịch sử của nó làm giàu thêm kho tàng lý luận của Việt Nam. Vì vậy, một nghiên cứu có tính hệ thống nhằm ghi nhận những đóng góp của J.J.Rousseau về triết học giáo dục cũng như vạch ra những hạn chế tư tưởng là rất cần thiết trước yêu cầu vừa tiếp thu tư tưởng của nhân loại vừa bảo tồn được những giá trị tư tưởng ở nước ta hiện nay.

Từ những nội dung trong tư tưởng triết học giáo dục J.J.Rousseau bàn đến, có thể nhận thấy rằng, trong bối cảnh kinh tế, xã hội, chính trị, văn hoá nước Pháp đương thời và thông qua việc tiếp thu có chọn lọc tư tưởng của bậc tiền bối đi trước cùng tài năng tư duy thiên bẩm của bản thân. J.J.Rousseau đã xây dựng lên một học thuyết giáo dục của riêng mình mang đậm đặc trưng của tư tưởng duy thiên, chống lại mặt trái của văn minh, chủ nghĩa duy lý. Học thuyết về giáo dục của ông không chỉ là bức tranh phản sự biến động sâu sắc của xã hội châu Âu đương thời, mà còn là kho tàng lý luận về triết học, giáo dục học, v.v...

Tư tưởng triết học giáo dục của J.J.Rousseau xoay quanh những nội dung cơ bản trong triết học giáo dục như: mục tiêu, đối tượng, chủ thể, nội dung và phương pháp giáo dục.

Quan điểm của J.J.Rousseau về mục tiêu của giáo dục là làm cho bản tính tự nhiên vốn có trong mỗi con người được phát huy tối đa. Con người đã qua giáo dục đúng đắn sẽ có đủ sức mạnh vượt qua mọi xấu xa của xã hội và hơn thế, con người còn có khả năng cải tạo xã hội. Mục tiêu giáo dục của J.J.Rousseau không phải là dạy cho trẻ những kiến thức sẵn có mà tạo mọi trường cho trẻ có thể tự tìm kiếm kiến thức. Mục tiêu giáo dục của ông xét đến cùng là vì hạnh phúc của người học. Ông coi hạnh phúc là quyền lợi thiêng liêng của con người. Ông phản đối việc coi hạnh phúc là một mục tiêu của tương lai mà muốn tới đó phải trả giá bằng khổ ải. Ông còn chỉ ra cách để có được hạnh phúc là phải làm ngang bằng giữa khả năng và mong muốn. Để đạt được hạnh phúc như vậy, trước tiên con người phải có một cuộc sống tự do, bình đẳng. Vì hạnh phúc tối thượng của con người chỉ được sinh ra khi con người có tự do, nghĩa là mỗi công dân trong xã hội phải được đảm bảo quyền tự nhiên là quyền sống, tự do, mưu cầu hạnh phúc. Đó là những quyền thiêng liêng và tự nhiên của con người phải có được.

J.J.Rousseau đã luận giải về đối tượng giáo dục là trẻ em. Bởi vì, những đứa trẻ tự nhiên khi vẫn chưa bị ảnh hưởng từ những cám dỗ của xã hội, những cạm bẫy từ sự phát triển khoa học sẽ có điều kiện thuận lợi để giáo dục theo chính khuynh hướng tự nhiên của chúng. Trong giáo dục, mọi thứ mà đứa trẻ nhận được cũng phải xuất phát từ tự nhiên, những đứa trẻ phải được tôn trọng về quyền tự nhiên và những giá trị của mình. Cha, mẹ, người thầy sẽ đóng vai trò là chủ thể của giáo dục để hướng dẫn, tạo điều kiện tối đa để trẻ phát huy được năng lực của mình. Chỉ khi được giáo dục trên nền tảng như vậy, đứa trẻ mới có thể trưởng thành và phát triển một cách tốt đẹp nhất.

Trên cơ sở mục tiêu và đối tượng giáo dục như vậy, trẻ em phải được giáo dục toàn diện từ thể chất, trí lực đến đạo đức. Giáo dục phải bắt đầu từ khi đứa trẻ được sinh ra. Người Việt Nam có câu: “có sức khoẻ là có tất cả”, hàm ý muốn nói ý nghĩa và

tầm quan trọng của sức khỏe trong cuộc sống. Cũng vậy, J.J.Rousseau cho rằng, nội dung giáo dục đầu tiên là giáo dục thể chất cho trẻ, để trẻ có thể phát triển về thể lực một cách hoàn hảo. Nhưng cuộc sống có nhiều thử thách, khó khăn, nên việc rèn luyện trí năng cho trẻ là cần thiết, để rèn luyện cho trẻ khả năng kiên nhẫn, lòng dũng cảm để vượt qua mọi khó khăn trong cuộc sống. Hơn nữa, trẻ còn phải được rèn luyện về đạo đức để biết nghĩa vụ và trách nhiệm của mình đối với gia đình và xã hội, cũng như tránh được những cám dỗ của cuộc sống. Tuy nhiên nội dung giáo dục không phải là tìm hiểu toàn bộ tri thức nhân loại mà chỉ cần tìm hiểu những tri thức hữu ích thực sự góp phần vào sự an lạc và vừa tầm hiểu biết của trẻ. Sức lan tỏa của những giá trị tư tưởng giáo dục của J.J.Rousseau là rất lớn, với các nhà tư tưởng ở nhiều quốc gia và nhiều giai đoạn lịch sử.

Thành công lớn nhất của J.J.Rousseau phải kể đến phương pháp giáo dục. Ông đã đưa ra một hệ thống các phương pháp: phương pháp giáo dục tự nhiên, phương pháp giáo dục đề cao thực hành, trải nghiệm trực tiếp, phương pháp giáo dục lấy người học làm trung tâm. Là người phản đối phương pháp giáo dục trách phạt, đòn roi, lên án lối giáo dục áp đặt, J.J.Rousseau đề cao phương pháp khoan dung, tôn trọng tâm lý lứa tuổi. Ông phản đối lối dạy lý luận suông, và đề cao phương pháp giáo dục trẻ: bằng thực tiễn, bằng lợi ích, bằng kinh nghiệm. Song tựu chung lại, phương pháp giáo dục của ông thích nghi với đối tượng từng giai đoạn lứa tuổi, theo tuần tự của thiên nhiên. Thời ông, học trò luôn phải răm rắp nghe theo những lời thầy giáo và coi đó là chân lý, thì trong quan điểm giáo dục này, J.J.Rousseau chứng minh, chính học trò mới chính là trung tâm của giáo dục. Động cơ khiến trẻ thích thú học tập chính là lợi ích trực tiếp và tức khắc, hơn thế trẻ thấy mình được tự do, tùy ý không bị phục tùng ai, cũng không lệ thuộc vào ai. Có thể nói, J.J.Rousseau là người đề xuất phương pháp giáo dục mới - phương pháp giáo dục cá thể. Mỗi cá nhân là một cá thể riêng biệt, khác biệt với các cá nhân khác cả đặc điểm sinh học và xã hội. Bởi vậy, giáo dục các cá thể không giống nhau. Trong tư tưởng triết học giáo dục của J.J.Rousseau, ông luôn bảo vệ quan điểm giáo dục phải lấy học trò làm trung tâm, mỗi đứa trẻ, ở mỗi một lứa tuổi lại có đặc điểm tâm sinh lý khác nhau. Việc giáo dục phải đảm bảo phát huy hết sở trường cá nhân trong mỗi con người.

Người thầy giáo phải hướng dẫn làm sao để mỗi đứa trẻ tự bộc lộ hết những tiềm năng của mình và tự chiêm lĩnh tri thức trong phạm vi khả năng cá nhân đó có thể.

Về cơ bản, tư tưởng của J.J.Rousseau về mục tiêu, nội dung và phương pháp giáo dục đã có ảnh hưởng không nhỏ đến xã hội đương thời cũng như trong lịch sử giáo dục thế giới. Tư tưởng giáo dục của J.J.Rousseau đã ảnh hưởng đến nhiều nhà giáo dục trong lịch sử giáo dục nhân loại như: Kant, Friedrich Froebell, John Dewey ...v.v. Ngày nay, nhiều nước trên thế giới đã tiếp tục kế thừa những quan điểm giáo dục của J.J.Rousseau để gọi mở cho đất nước mình. Đặc biệt phương pháp giáo dục bằng thực hành, trải nghiệm trực tiếp, phương pháp giáo dục lấy người học làm trung tâm của J.J.Rousseau đã được nhiều nền giáo dục trên thế giới vận dụng vào bối cảnh thực tế và đã có những thành tựu rõ ràng trong cải cách giáo dục.

Trong bối cảnh giáo dục nước nhà hiện nay, nghiên cứu tư tưởng triết học giáo dục của J.J.Rousseau mới thấy hết cái hay, cái hợp lý và giá trị của nó. Thực trạng nền giáo dục Việt Nam yêu cầu cấp bách có những giải pháp nhằm thay đổi tận gốc những bất cập: Xu hướng thị trường hóa giáo dục; cơ cấu tổ chức và hoạt động giáo dục mất cân đối; Nội dung và phương pháp giáo dục lạc hậu; coi nhẹ những vấn đề có ý nghĩa cơ bản suốt đời cho mỗi con người như: hình thành nhân cách, năng lực tư duy, khả năng cảm thụ; coi nhẹ kỹ năng lao động, kỹ năng sống, giao tiếp; chất lượng giáo dục sa sút đang cản trở nghiêm trọng tới sự phát triển kinh tế; nạn chảy máu chất xám - nguồn lực trí tuệ của đất nước. Vài năm trở lại đây, Đảng, Nhà nước và xã hội đặc biệt quan tâm đến đổi mới giáo dục đã làm nền giáo dục nước nhà có một vài chuyển biến tích cực. Song do chưa động được đến vấn đề cốt lõi ăn sâu bám rễ nhiều năm nên một vài những cải cách thay đổi chưa đủ sức làm cho một nền giáo dục “lột xác”. Cội nguồn của phần lớn những sai lầm trên là do quan niệm, tư duy cơ bản về giáo dục sai lầm. J.J.Rousseau là một nhà tư tưởng lớn về giáo dục. Lý luận giáo dục của ông rất cần được xem xét và vận dụng. Tuy nhiên để vận dụng nó cũng không phải dễ dàng bởi phải xét đến điều kiện thực tiễn đất nước. Với Việt Nam chúng ta hiện nay, việc cần thiết bây giờ có một cuộc cách mạng về tư tưởng để các tư tưởng giáo dục tiên bộ có thể tác động tới

là giáo dục và xã hội tạo điều kiện cho các biến đổi trong các điều kiện xã hội và hệ thống giáo dục. Tác giả hy vọng rằng, luận án sẽ đóng góp một phần nhỏ vào công cuộc lý luận đối với sự thay đổi của nền giáo dục Việt Nam. Tuy nhiên nếu chỉ dừng lại ở đó chưa đủ, chúng ta sẽ phải tiếp tục nghiên cứu, bổ sung để tăng thêm tính khoa học trong lý luận để dần dần vận dụng vào thực tiễn giáo dục của Việt Nam hiện nay.

**DANH MỤC CÁC CÔNG TRÌNH KHOA HỌC CỦA TÁC GIẢ
LIÊN QUAN ĐẾN LUẬN ÁN**

1. Nguyễn Thu Nghĩa – Võ Ngọc Quân (2019), “Quan niệm của Jean Jacques Rousseau về phương pháp giáo dục”, *Tạp chí Triết học* (3), tr. 40-50.
2. Nguyen Thu Nghia – Vo Ngoc Quan (2019), “A Critical Reflection on Jean Jacques Rousseau’s Conception of Education”, *Theologos Journal*, Vol 2, Slovakia: Vydavatelstvo Presovskej Univerzity Publisher, ISSN: 1335-5570, pp. 166-178.
3. Nguyen Thu Nghia – Vo Ngoc Quan (2019), “Jean Jacques Rousseau’s conception of the educational aim: some suggestions for Vietnam education”, *International Conference: Current perspectives on the interplay between philosophy, ethics and education*, Ha Noi: Institute of Philosophy, pp. 144-154.
4. Vo Ngoc Quan (2020), “Jean Jacques Rousseau’s Conception of Education”, *Kỷ yếu hội thảo quốc tế: Phát triển chương trình, tổ chức đào tạo và bồi dưỡng thường xuyên giáo viên, cán bộ quản lý giáo dục theo hướng tiếp cận năng lực*, Nxb Đại học Vinh, ISBN: 978-604-923-526-9, tr. 120-124.
5. Nguyễn Thu Nghĩa – Võ Ngọc Quân (2020), “Quan niệm của Jean Jacques Rousseau về nội dung giáo dục trong Emily hay là về giáo dục”, *Tạp chí nghiên cứu châu Âu* (7), tr. 62-71.
6. Nguyễn Thu Nghĩa – Võ Ngọc Quân (2021), “Quan niệm của Jean Jacques Rousseau về mục tiêu giáo dục”, *Tạp chí Giáo dục Lý luận* (1), tr. 82-86.
7. Vo Ngoc Quan (2021), “Jean Jacques Rousseau’s viewpoint of education aims”, *Proceedings International Conference: Competency-based*

curriculum development and continuous professional development for teachers and education managers, Vinh University Publisher, ISBN 978-604-923-622-8, pp. 245-251.